

tento názor podporuje antropologická analýza, již se podařilo prokázat existenci zbytků nejméně 34 osob (18 dospělých, 10 dětí, zbytek neurčitelný), v řadě případů současně uložených zbytků dospělých osob a dětí. Autor nadhazuje i otázku vztahu mohylníku k jednotlivým staroslovanským osadám zvl. na duně Ťrhomok, neboť správně předpokládá, že nekropole byla sotva pohřebištěm jediné osady. Touto úvahou přechází k obecnější problematice pohřebního ritu slovanských mohyl východního Slovenska, k analogiím kráľovochlmecké nekropole (zvl. Topoľovka, Streda nad Bodrogom, ze sousední Zakarpatské oblasti USSR pak Červenovo a Žňacevo-Drahyňa) a konečně i k plochým staroslovanským žárovým pohřebištím (Valalíky-Všechavých aj.). Důležitě je zjištění přítomnosti žárových pohřbů i na slovansko-avarských pohřebištích, ita nichž lze přímo sledovat přechod od původního žárového pohřbívání k inhumaci (zřejmě pod přímým vlivem Avarů).

Rozbor nálezového inventáře tvoří další část monografie Kráľovský Chlmec. Analýza keramiky, opřená o intimní znalost materiálu nejen z východního Slovenska, nýbrž i ze širokých sousedních regionů, i o zevrubnou současnou literární produkci, je neobyčejně cenným příspěvkem k poznání počátků a raného vývoje staroslovanského etnika na východní části území ČSSR. Keramika z mohyl má blíže k podunajskému typu památek nežli k nálezům typu Luka Rajkoveckaja — Hlincea I, či k jihopolským žárovým nekropolím. Datování většiny kráľovochlmeckých mohyl do 8. a na počátek 9. stol. je opřeno o precizní rozbor materiálu a nelze o něm pochybovat. Prof. V. Budinský-Krička připouští, že výjimečně se na mohylníku mohlo pohřbívat ještě ve 2. pol. 9. a na počátku 10. století a že snad definitivní opuštění nekropole souvisí až s postupem starých Maďarů do Mezibodroží.

Monografie Kráľovský Chlmec je doplněna bohatou bibliografií, obsahuje dále německé a ruské resumé a výsledky rozboru uhlíků (E. Hajnalová) a antropologické posudky (M. Stloukal).

Celkovou informaci o monografii prof. V. Budinského-Kričky Kráľovský Chlmec nelze uzavřít jinak, než opětným konstatováním, že autor nepodal jen příkladně zpracování terénního výzkumu klíčové staroslovanské památky východního Slovenska, nýbrž že v širokých souvislostech mistrovsky analyzoval celou problematiku staroslovanského osídlení této části ČSSR. Přispěl tím do pokladnice slovanské archeologie hřivnou, která nemůže zůstat pomínuta při jakékoli další syntéze.

Vladimír Podborský

Anton Točík, Nitriansky Hrádok — Zámeček. Bronzezeitliche befestigte Ansiedlung der Madarovce-Kultur, Materialia Archaeologica Slovaca III, Nitra 1978, 1981, I/1, 2 (text), II (obrazové přílohy), celkem 487 stran textu, 187 fototabulek, 76 plánů.

Jednomu z největších evropských archeologických výzkumů poválečné doby — Nitrianskému Hrádku — se dostalo úctyhodné publikace výsledků v edici MAS Archeologického ústavu SAV v Nitře. Autorevi obsáhlé třísvazkové monografie A. Točíkovi se podařilo v objemném materiálovém kompendiu podat celkový obraz polykulturního osídlení lokality a to způsobem, který vzbuzuje obdiv. Vedle komplexní popisné dokumentace je tu publikována veškerá základní terénní dokumentace i bohatý soubor památek hmotné kultury maďarovského osídlení. Materiály vzbuzují svým množstvím a obsažností nejprve obavy z orientačních potíží; čtenář se však v přehledně uspořádaném souboru materiálů poměrně rychle zorientuje a pak již vlastně ani nemůže mít problémy s vyhledáním informace, o niž mu jde.

V úvodu textové části podává autor historický přehled zájmu o naleziště a genezi výzkumů (zvl. J. Eianer, Š. Janšák, SAÚ Martin — 1948—1952, AÚ SAV Nitra — 1957—1960). Připojuje také základní přehled o metodice poválečného terénního výzkumu a způsobu jeho dokumentace.

Následující pasáž je věnována přehledu osídlení Zámečku. Lokalita nese doklady pobytu 1. lidu lengyelské kultury, 2. lidu s keramikou zdobenou brázděným vpichem (skupina Bajč-Retz), 3. lidu s kanelovanou keramikou, 4. lidu s keramikou Kosihy-Čaka, 5. lidu maďarovské kultury, 6. halštatského lidu, 7. laténského osídlení (pohře-

biště), lidu keltsko-dáckého, doby římské a stěhování národů, starší a střední doby hradištní a středověku (12. 13. stol.). Nejvýznamnější bylo osídlení lengyelské (4 vývojové fáze), bádenské, maďarovské (3 vývojové fáze) a kelto-dácké.

Za samostatnou zmínku stojí již lengyelské osídlení Zámečku, resp. jeho neolitická fortifikace. Sestává z pěti v podstatě paralelních příkopů, uzavírajících původně asi širší oválnou plochu. Příkopy však — podle A. Točíka — pocházejí z různých vývojových fází lengyelské kultury; žádný z nich pak nesouvisí s nejstarším lengyelským osídlením, neboť všechny jsou s nejstarší vrstvou s malovanou keramikou v superposici. Systém vstupů do opevněného areálu té doby výzkum nekonkretizoval (značná část severovýchodního areálu Zámečku byla již dříve zničena), zdá se však, že mohly být situovány zhruba v rámci hlavních světových stran. V žádném případě ale nejde o opevněný rotundovitý areál urbité sídlištní aglomerace, nýbrž o fortifikaci celého sídlištního areálu, v němž vlastní osídlení bylo koncentrováno spíše v západním směru (pokud lze podle výzkumem odhalené části lokality soudit).

Osídlení s kanelovanou keramikou se naproti tomu šířilo spíše ve směru východním a protože nepřesáhlo lengyelský příkop č. 4 nabízí se domněnka, že snad lid bádenského komplexu využíval této starší neolitické fortifikace. Významná zjištění i nálezy z doby lidu s kanelovanou keramikou ze Zámečku (srov. např. známý studnovitý hromadný pohřeb) byla zveřejněna již při jiných příležitostech a jsou odborné veřejnosti dostatečně známa.

Z mladších úseků pravěku je nutno vyzvednout ještě kelto-dáckou pevnost (opidum?), z níž zejména odkrytá západní brána v hradební zdi, kterou A. Točík na obr. 9 na str. 32 kresebně rekonstruuje, je hodna pozornosti.

Jádro monografie o Nitrianském Hrádku pak spočívá v pojednání o maďarovském osídlení. Toto osídlení bylo na Zámečku nejintenzivnější, o čemž svědčí místy až 3 m mocná kulturní vrstva, bylo opevněné a mělo povýtce výrobní ráz. Opevnění tvořil val s příkopem na vnější straně; ze západu — v místech brány ve valu — navazoval na vnější příkop další příčný příkop, táhnoucí se obloukem zhruba ve směru Z—V. Vlastní obydlí se soustředovala hlavně v jihozápadní části zkoumané plochy. A. Točík podává v rámci tří sídlištních fází maďarovského osídlení (typičtícko-maďarovská, klasická, poklasická fáze) základní charakteristiku hlavních typů sídlištních objektů, všímá si lidských kosterních pozůstatků, dětských pohřbů v nádobách a popisuje posléze terénní kulturní profily, získané při výzkumu; tyto profily zobrazuje v precizním provedení, v řadě případů i s barevnými schématy a rekonstrukcemi hrady, ve II. díle recenzované práce (plány 6—17 aj.).

Závěrečná a nejobsažnější část textu je věnována typologické analýze maďarovské keramiky ze Zámečku. Autor klasifikuje celkem 7 základních keramických typů s větším počtem variant u každého z nich (srov. připojenou přehlednou typologickou tabulku). Další nálezový materiál souborně analyzován není, což je zdůvodnitelné jednak tím, že literárně již zpracován byl, jednak potenciálním nárokem na další textové strany v práci beztak již neobyčejně rozsáhlé. Zbytek textu tvoří písemná dokumentace terénního výzkumu podle jednotlivých sektorů. Evidence keramiky je tu podána sumárně (jinak to ani není možné): vyčíslen je vždy počet jedinců určitého keramického typu a varianty. Podrobněji popsány jsou jen zvláštní keramické tvary a nekeramické předměty. Závěrem připojuje autor ještě seznam nálezů maďarovského inventáře ze Zámečku z výzkumu J. Eisnera a materiálů uložených v muzeích v Bojnicih, Martině a v soukromých sbírkách.

II. díl monografie má výtečnou dokumentační hodnotu, jak již bylo výše řečeno. Plány jsou provedeny přehledně a srozumitelně, fotografie nálezového inventáře jsou při zlepšené kvalitě reprodukcí na křídě dostatečně jasné a čitelné. Nepomíjivou hodnotu mají přímé záběry z terénního výzkumu i krajinné pohledy, zachycující dávno zaniklou situaci prvotídní pravěké terénní památky, stejně jako fotografie z odborných komisí a návštěv předních našich i zahraničních badatelů na výzkumu v Nitrianském Hrádku.

Uvedená monografie, na níž se vedle A. Točíka jistě podílela řada dalších spolupracovníků, může sloužit za vzor tisků typu fontes. Lze si jen přát, aby Archeologický ústav SAV v Nitře pokračoval i nadále v nastoupené cestě a v edici MĀS se pravidelně objevovala díla té kvality, kterou má monografie Točíkova.

Vladimír Podborský